วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Research Article

บทบาทของผู้ใหญ่บ้านต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษาอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัวในจังหวัดนครนายก

Role of Village Headman in Restorative Justice Procedure: A Case Study of Domestic Violence in Nakhon Nayok Province

เสรี กัณฑ์โรจน์[1*], & สุมนทิพย์ จิตสว่าง[2]

Seree Kuntaroj[1*], & Sumonthip Jitsawang[2]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. เสรี กัณฑ์โรจน์*
Seree Kuntaroj
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University, Thailand.
Email: ictdirector2526@gmail.com

2. สุมนทิพย์ จิตสว่าง
Sumonthip Jitsawang
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University, Thailand.
Email: sumonthip99@hotmail.com

คำสำคัญ:
ผู้ใหญ่บ้าน, กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์, ความรุนแรงในครอบครัว, อาชญากรรมในชุมชน, จังหวัดนครนายก

Keywords:
Village Headman, Restorative Justice, Domestic Violence, Community Crime, Nakhon Nayok Province

Article history:
Received: 09/03/2026
Revised: 24/04/2026
Accepted: 27/05/2026
Available online: 21/06/2026

ABSTRACT

This study aimed to: (1) examine the roles of village headmen in implementing restorative justice processes to address domestic violence; (2) identify factors influencing the effectiveness of their roles in resolving domestic violence-related crimes; and (3) propose guidelines for enhancing the capacity of village headmen to prevent and address domestic violence through restorative justice mechanisms in Nakhon Nayok Province. This qualitative study employed a semi-structured in-depth interview approach with 20 key informants. The participants consisted of eight village headmen, four family members who had experienced domestic violence and received assistance from village headmen, five community residents, and three government officials who worked closely with village headmen. Data were analyzed using content analysis to identify key themes and patterns related to restorative justice practices and community-based conflict resolution.

The findings revealed that village headmen perform significant roles in restorative justice through three major dimensions: prevention, mediation, and rehabilitation. In the preventive dimension, they monitor risk behaviors, raise public awareness regarding domestic violence, and coordinate collaboration among local stakeholders. In the mediation dimension, they intervene in disputes, facilitate communication among conflicting parties, explain legal implications, and support mutually agreed resolutions based on trust and community acceptance. In the rehabilitation dimension, they

How to cite:
Kuntaroj, S. & Jitsawang, S. (2026). Role of Village Headman in Restorative Justice Procedure: A Case Study of Domestic Violence in Nakhon Nayok Province. *Journal of Philosophical Vision*, 31 (1), 96-111.

monitor post-mediation outcomes, facilitate referrals to social welfare and healthcare services for victims, and support the reintegration of offenders into the community. Factors contributing to the effectiveness of village headmen included public trust and legitimacy, legal knowledge and mediation skills, collaborative community networks, and understanding of local socio-cultural contexts. Major challenges included cultural norms that regard domestic violence as a private family matter, limited resources and incentives, the complexity of recurring violence cases, and the absence of long-term monitoring systems. The study suggests that strengthening the role of village headmen requires the development of standardized mediation guidelines, continuous training in legal knowledge and risk assessment, the establishment of multidisciplinary referral networks, and the provision of adequate welfare and institutional support. These measures can enhance the effectiveness of restorative justice in preventing and addressing domestic violence at the community level and contribute to sustainable social peace.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้วัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว (2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของบทบาทผู้ใหญ่บ้านในการจัดการปัญหาดังกล่าว และ (3) แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัวผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในจังหวัดนครนายก การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 8 คน บุคคลในครอบครัวที่เคยประสบปัญหาความรุนแรงและได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้าน 4 คน ประชาชนในชุมชน 5 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่ปฏิบัติงานร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน 3 คน ข้อมูลที่ได้ถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสามมิติหลัก ได้แก่ การป้องกัน การไกล่เกลี่ย และการติดตามฟื้นฟู โดยในด้านการป้องกัน ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยง สร้างความตระหนักรู้ และประสานความร่วมมือกับเครือข่ายในชุมชน ด้านการไกล่เกลี่ย ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในการระงับข้อพิพาท รับฟังข้อเท็จจริงจากทุกฝ่าย อธิบายผลทางกฎหมาย และส่งเสริมการจัดทำข้อตกลงร่วมกันภายใต้ความไว้วางใจของชุมชน ส่วนด้านการติดตามฟื้นฟู ผู้ใหญ่บ้านมีส่วนสำคัญในการติดตามผลหลังการไกล่เกลี่ย การส่งต่อผู้เสียหายเข้าสู่ระบบสวัสดิการสังคมและสาธารณสุข รวมถึงการสนับสนุนการกลับคืนสู่ชุมชนของผู้กระทำผิดอย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน ได้แก่ ความไว้วางใจจากประชาชน ความรู้ด้านกฎหมายและทักษะการไกล่เกลี่ย การมีเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่

และความเข้าใจบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ขณะที่อุปสรรคสำคัญประกอบด้วยค่านิยมที่มองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว ข้อจำกัดด้านทรัพยากร ความซับซ้อนของคดี และการขาดระบบติดตามผลระยะยาว ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเสริมสร้างศักยภาพผู้ใหญ่บ้านผ่านการพัฒนาคู่มือมาตรฐานการไกล่เกลี่ย การฝึกอบรมด้านกฎหมายและการประเมินความเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายสหวิชาชีพสำหรับการส่งต่อคดี และการสนับสนุนสวัสดิการที่เหมาะสม จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

1. บทนำ

ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปัญหาสังคมที่สำคัญของประเทศไทยและทั่วโลก เนื่องจากส่งผลกระทบโดยตรงต่อความปลอดภัย คุณภาพชีวิต และสุขภาวะทางกายและจิตใจของสมาชิกในครอบครัว โดยลักษณะสำคัญของความรุนแรงในครอบครัวแตกต่างจากอาชญากรรมทั่วไป เนื่องจากเกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันในฐานะสามีภรรยา บิดามารดา บุตร หรือเครือญาติ จึงมีความซับซ้อนทั้งในมิติด้านอารมณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และบริบททางวัฒนธรรม (Gelles & Straus, 1979) นอกจากนี้ ความรุนแรงในครอบครัวยังมักเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและส่งผลกระทบระยะยาวต่อผู้ถูกกระทำ ครอบครัว และชุมชน อันนำไปสู่ปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบน ความก้าวร้าว ความไม่ไว้วางใจ และความเสี่ยงต่อการก่ออาชญากรรมในอนาคต

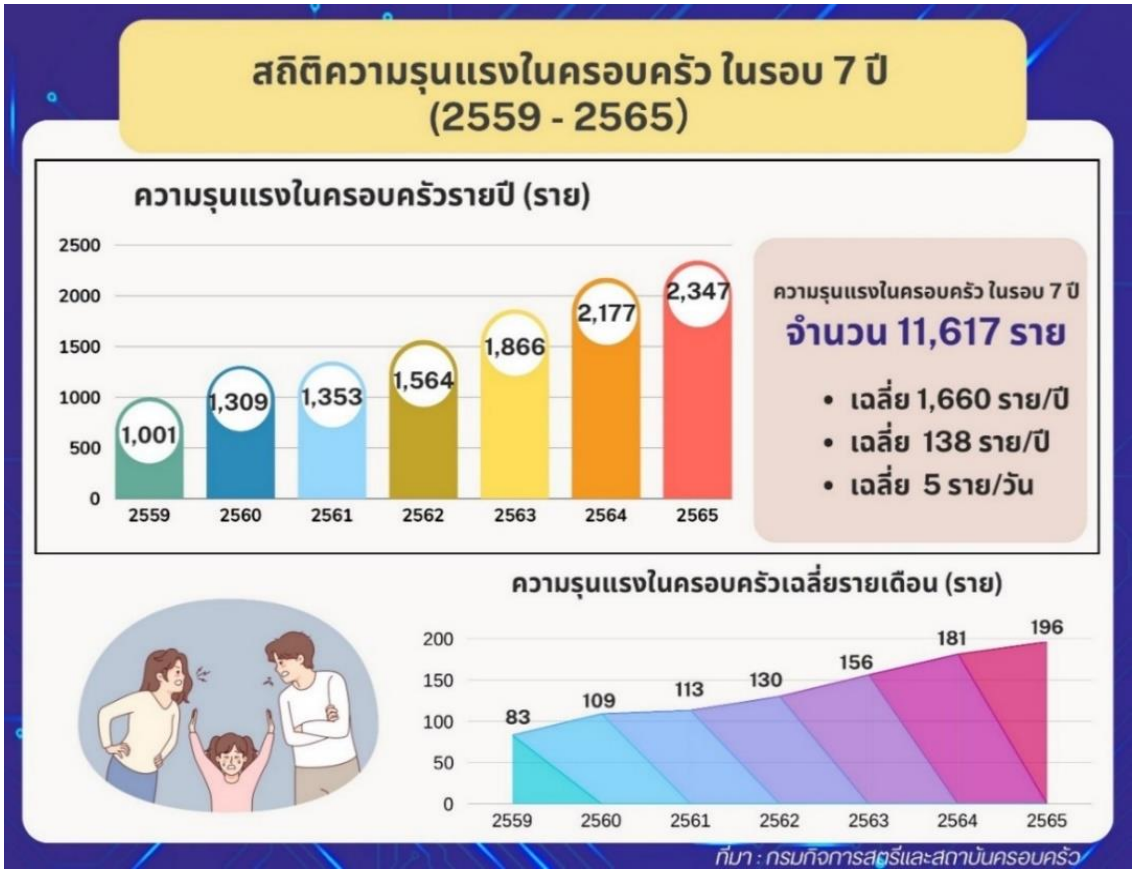

แผนภาพที่ 1 สถิติความรุนแรงในครอบครัวระหว่างปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 – 2565

สถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของประเทศไทยยังคงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยข้อมูลของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2567) รายงานว่า ในปี พ.ศ. 2567 มีเหตุความรุนแรงในครอบครัวจำนวน 835 เหตุ ขณะที่รายงานสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พบว่า ผู้ถูกกระทำส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เด็ก และผู้สูงอายุ อีกทั้งข้อมูลจากศูนย์พึ่งได้ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ระหว่างปี พ.ศ. 2565–2566 ยังพบว่ามากกว่าร้อยละ 53 ของผู้กระทำความรุนแรงเป็นบุคคลในครอบครัว สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ซึ่งควรเป็นแหล่งสร้างความปลอดภัยกลับกลายเป็นพื้นที่เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรงมากที่สุด ในมิติทางสังคม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีความเชื่อมโยงกับปัจจัยทางวัฒนธรรมและโครงสร้างสังคมไทย เช่น ค่านิยมชายเป็นใหญ่ การใช้สุราและสารเสพติด รวมถึงการยอมรับการใช้ความรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ในครอบครัว (สุมนทิพย์ จิตสว่าง และคณะ, 2566) ส่งผลให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทใกล้ชิดกับประชาชนและสามารถเข้าถึงปัญหาได้โดยตรง แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะแนวทางที่มุ่งเน้นการเยียวยาผู้เสียหาย การสร้างความรับผิดชอบของผู้กระทำผิด และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชนมากกว่าการลงโทษเพียงอย่างเดียว (Drost et al., 2015) แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ เครือญาติ และความปรองดองในระดับชุมชน ขณะเดียวกัน ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura (1986) อธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคลได้รับอิทธิพลจากแบบอย่างและสภาพแวดล้อมทางสังคม ดังนั้น ผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับจึงสามารถมีบทบาทสำคัญในการกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมและลดการยอมรับการใช้ความรุนแรงในครอบครัวได้

ผู้ใหญ่บ้านถือเป็นกลไกสำคัญของการบริหารราชการส่วนภูมิภาคและการจัดการปัญหาในระดับชุมชน เนื่องจากเป็นทั้งผู้นำที่ได้รับอำนาจตามกฎหมายและได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ (Linton, 1936) โดยมีบทบาทในการรักษาความสงบเรียบร้อย อำนวยความเป็นธรรม และประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชน จากข้อมูลกรมการปกครอง (2569) ประเทศไทยมีหมู่บ้านจำนวน 75,142 หมู่บ้าน และมีผู้ใหญ่บ้านจำนวน 67,729 คน สะท้อนถึงศักยภาพของผู้ใหญ่บ้านในฐานะกลไกสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวผ่านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาสาเหตุ ผลกระทบ และมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว ขณะที่การศึกษาบทบาทของผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้ขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่วิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จ อุปสรรค และรูปแบบการดำเนินงานในบริบทชุมชนไทยอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังขาดองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปใช้พัฒนาแนวทางเชิงนโยบายสำหรับเสริมสร้างศักยภาพของผู้ใหญ่บ้านในการจัดการปัญหาดังกล่าว จังหวัดนครนายกเป็นพื้นที่ศึกษาที่เหมาะสม เนื่องจากยังคงมีโครงสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและระบบผู้นำชุมชนที่ใกล้ชิดกับประชาชน โดยมีจำนวน 408 หมู่บ้าน และผู้ใหญ่บ้าน 368 คน ซึ่งเอื้อต่อการศึกษาบทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวในระดับพื้นที่ ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทของผู้ใหญ่บ้านต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา

อาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัวในจังหวัดนครนายก เพื่อวิเคราะห์บทบาท ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและแนวทางการพัฒนากลไกดังกล่าวให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและการพัฒนาระบบการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของประเทศไทยอย่างยั่งยืน

แนวคิดทฤษฎีและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัว

ความรุนแรงในครอบครัวตามนิยามขององค์การอนามัยโลก (WHO) แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความรุนแรงทางร่างกาย (2) ความรุนแรงทางเพศ (3) ความรุนแรงทางจิตใจ และ (4) การถูกละเลยทอดทิ้ง ความรุนแรงในครอบครัวมีลักษณะเฉพาะคือมักไม่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว แต่สะสมและรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ตามรูปแบบความสัมพันธ์ของแต่ละครอบครัว องค์ประกอบของความรุนแรงประกอบด้วย 3 ส่วน คือ (1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ความจงใจทำร้ายในรูปแบบทางกาย เพศ หรือจิตวิทยา (2) เหยื่อ (Victim) ในระดับบุคคลถึงสังคม และ (3) ผลลัพธ์ (Result) ได้แก่ การบาดเจ็บ เสียชีวิต หรือพัฒนาการบกพร่อง

ตารางที่ 1 สถิติความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2559–2565

ปี พ.ศ.	จำนวนโรงพยาบาล	ผู้ถูกกระทำชาย	ผู้ถูกกระทำหญิง	รวม (ราย)	เฉลี่ย/วัน
2559	558	1,079 (5.39%)	18,919 (94.51%)	20,018	55
2560	622	1,301 (6.13%)	19,910 (93.84%)	21,218	58
2561	440	972 (6.83%)	13,248 (93.05%)	14,237	39
2562	512	1,265 (8.01%)	14,523 (91.94%)	15,797	43
2563	566	1,575 (9.44%)	15,090 (90.49%)	16,676	46
2564	543	1,605 (9.63%)	15,056 (90.31%)	16,672	46
2565	535	1,760 (10.42%)	15,108 (89.45%)	16,890	46

ตารางที่ 2 ผู้กระทำความรุนแรงในครอบครัวจำแนกตามสถานะ (10 อันดับแรก)

ลำดับ	สถานะผู้กระทำ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	ลำดับ	สถานะผู้กระทำ
1	สามี	3,578	21.18	1	สามี
2	แฟน	3,077	18.22	2	แฟน
3	คนรู้จัก	1,404	8.31	3	คนรู้จัก
4	ญาติ	1,371	8.12	4	ญาติ
5	แม่	725	4.29	5	แม่
6	ลูกสาว/ลูกชาย/ลูกเลี้ยง	587	3.48	6	ลูกสาว/ลูกชาย/ลูกเลี้ยง

ลำดับ	สถานะผู้กระทำ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	ลำดับ	สถานะผู้กระทำ
7	พ่อเลี้ยง/แม่เลี้ยง	564	3.34	7	พ่อเลี้ยง/แม่เลี้ยง
8	พี่/น้อง	547	3.24	8	พี่/น้อง
9	เพื่อน	880	5.21	9	เพื่อน
10	พ่อ	619	3.66	10	พ่อ

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 กำหนดให้ผู้พบเห็นมีหน้าที่แจ้งเจ้าหน้าที่ พนักงานสอบสวนสามารถออกคำสั่งบรรเทาทุกข์ชั่วคราว และในความผิดฐานทำร้ายร่างกายตามมาตรา 295 ให้ถือเป็นความผิดอันยอมความได้ นอกจากนี้ยังกำหนดให้คดีขาดอายุความหากไม่แจ้งเจ้าหน้าที่ภายใน 3 เดือน

แนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์แตกต่างจากกระบวนทัศน์แบบแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) ซึ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำ โดยความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่าอาชญากรรมเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล เน้นการเยียวยาผู้เสียหาย และเปิดโอกาสให้ผู้กระทำแสดงความรับผิดชอบ รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เหมาะสมกับบริบทไทย ได้แก่ (1) การประนอมข้อพิพาทระหว่างผู้เสียหายและผู้กระทำ (Victim Offender Mediation) (2) การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conference) (3) การเตือนแบบ Wagga Wagga และ (4) การลงโทษโดยที่ประชุม (Circle Sentencing)

บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ตาม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 มาตรา 27 และ 28 โดยมีภาวะผู้นำ 2 รูปแบบ คือ (1) ภาวะผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leadership) จากการเลือกตั้งโดยกฎหมาย และ (2) ภาวะผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Informal Leadership) จากความศรัทธาของประชาชน นำไปสู่อำนาจ 3 ลักษณะคืออำนาจตามกฎหมายอำนาจจารีตประเพณี และอำนาจบารมีโดยจุดแข็งของผู้ใหญ่บ้านคือ "ความเป็นคนใน" ซึ่งรู้จักสมาชิกในหมู่บ้าน รู้สภาพปัญหา วัฒนธรรม และสภาพท้องที่เป็นอย่างดี ทำให้สามารถเข้าไกล่เกลี่ยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทสำคัญทั้งในเชิงต้นน้ำ (ป้องกัน) และปลายน้ำ (เยียวยา) ของปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องทางอาชญาวิทยา

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Freud, 1964) ความรุนแรงเกิดจากสัญชาตญาณ (Id) ที่ Ego และ Superego ไม่สามารถควบคุมได้ โดยปัจจัยกระตุ้น เช่น แอลกอฮอล์ ยาเสพติด มีส่วนสำคัญ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

(Bandura, 1986): ความรุนแรงเกิดจากการสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมรุนแรงตั้งแต่วัยเด็ก สร้างวัฏจักรส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ทฤษฎีวัฒนธรรมย่อยของความรุนแรง (Gelles & Straus, 1979) ครอบครัวทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมความรุนแรงสู่สมาชิก ทำให้ยอมรับว่าเป็นสิ่งปกติ ทฤษฎีสามเหลี่ยมอาชญากรรม (Crime Triangle Theory): อาชญากรรมเกิดจากองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ผู้กระทำ เหยื่อ/เป้าหมาย และโอกาส การป้องกันทำได้โดยลดองค์ประกอบด้านใดด้านหนึ่ง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยประกอบด้วย 4 องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่

1. อาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัวในจังหวัดนครนายก (ตัวแปรบริบท)
2. แนวคิดทฤษฎีความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และทฤษฎีทางอาชญาวิทยา (กรอบทฤษฎี)
3. บทบาทของผู้ใหญ่บ้านในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงในครอบครัวด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (ตัวแปรหลัก)
4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพ แนวทางการพัฒนาบทบาทผู้ใหญ่บ้าน (ผลลัพธ์และข้อเสนอแนะ)

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้ใหญ่บ้านต่อปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของบทบาทผู้ใหญ่บ้านในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัว

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาบทบาทการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัว

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่ออธิบายและยืนยันบทบาทของผู้ใหญ่บ้านต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีความรุนแรงในครอบครัว

3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มที่ 1 ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครนายก จำนวน 8 คน เกณฑ์การคัดเลือกคือ มีประสบการณ์ไกล่เกลี่ยความรุนแรงในครอบครัว

กลุ่มที่ 2 บุคคลในครอบครัวที่ประสบความรุนแรงและได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 4 คน เกณฑ์การคัดเลือกคือ ยินยอมให้สัมภาษณ์

กลุ่มที่ 3 ประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านชุมชน จำนวน 5 คน เกณฑ์การคัดเลือกคือ อาศัยในหมู่บ้านไม่ต่ำกว่า 1 ปี

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่รัฐที่ทำงานกับผู้ใหญ่บ้าน (ปลัดอำเภอ ตำรวจ นักพัฒนาชุมชน) จำนวน 3 คน เกณฑ์การคัดเลือกคือ ประสบการณ์ทำงานในนครนายก ≥ 2 ปี

3.2 เครื่องมือวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ

พัฒนาแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบค่า IOC (Index of Item-Objective Congruence) ≥ 0.50 สำหรับทุกข้อคำถาม และมีค่าผลรวม IOC เท่ากับ 1.00

3.3 การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลผ่านโทรศัพท์หรือระบบออนไลน์ บันทึกด้วยการจดและอัดเสียง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตรวจสอบด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation) และนำเสนอผลแบบพรรณนา

3.4 จริยธรรมการวิจัย

ได้รับการรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน ชุดที่ 2 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เข้าร่วมทุกคนลงนามยินยอม (Informed Consent) ข้อมูลใช้รหัสแทนชื่อ และเก็บรักษาในระบบที่ปลอดภัย

4. ผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวม 20 คน ได้แก่ กลุ่มที่1 ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครนายก จำนวน 8 คน กลุ่มที่2 บุคคลในครอบครัวที่ประสบอาชญากรรม ความรุนแรงในครอบครัวและได้รับการช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บ้าน 4 คน (ครอบครัวละ 1 คน) กลุ่มที่ 3ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชุมชน 5 คน และกลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐที่ทำงานกับผู้ใหญ่บ้าน และดูแลเรื่องการอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัว 3 คน

4.1 บทบาทด้านกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ของผู้ใหญ่บ้าน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครนายกแสดงบทบาทใน 3 มิติหลัก ดังนี้ 1) บทบาทเชิงป้องกัน สอดส่องดูแลพฤติกรรมเสี่ยงในหมู่บ้าน เช่น ครัวเรือนที่มีปัญหาสุราและยาเสพติด จัดประชุมหมู่บ้านเพื่อสร้างการตระหนักรู้เรื่องความรุนแรงในครอบครัว และประสานความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐในเชิงป้องกัน 2) บทบาทเชิงไกล่เกลี่ย เมื่อเกิดเหตุ ผู้ใหญ่บ้านเข้าพื้นที่ทันที รับฟังทั้งสองฝ่าย นำกระบวนการพูดคุย ชี้แจงผลทางกฎหมาย และจัดทำข้อตกลงร่วมกัน โดยใช้ความสัมพันธ์เชิงบุคคลและสถานะ "คนใน" เป็นจุดแข็ง 3) บทบาทเชิงติดตาม ตรวจเยี่ยมครัวเรือนที่เคยมีเหตุ ประสานส่งต่อผู้ถูกกระทำสู่บริการสังคมสงเคราะห์หรือสาธารณสุข และช่วยเหลือการกลับคืนสู่ชุมชนของผู้กระทำ

4.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของบทบาทผู้ใหญ่บ้าน

ปัจจัยที่ส่งเสริมประสิทธิภาพ 1) ความไว้วางใจจากประชาชน: ผู้ใหญ่บ้านที่ดำรงตำแหน่งมานานและมีภาวะผู้นำบารมีสูงได้รับความร่วมมือจากคู่กรณีมากกว่า 2) ความรู้ด้านกฎหมายและทักษะการไกล่เกลี่ย ผู้ใหญ่บ้านที่ผ่านการอบรมด้านกฎหมายคุ้มครองความรุนแรงในครอบครัวและเทคนิคการไกล่เกลี่ยมีประสิทธิผลสูงกว่า 3) เครือข่ายทางสังคม การมีเครือข่ายกับอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กำนัน และหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ 4) ความเข้าใจบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น การรู้จักรูปแบบความสัมพันธ์และค่านิยมของครอบครัวในพื้นที่ช่วยให้ไกล่เกลี่ยได้ตรงประเด็น

4.3 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

1. ทัศนคติว่า "เรื่องครอบครัว" เป็นเรื่องส่วนตัว ทำให้ผู้ถูกกระทำไม่กล้าร้องขอความช่วยเหลือ และคู่กรณีปฏิเสธการเข้าร่วมกระบวนการ

2. ขาดแรงจูงใจและทรัพยากร ผู้ใหญ่บ้านไม่มีงบประมาณสนับสนุน และค่าตอบแทนไม่สะท้อนภาระงานจริง

3. ความซับซ้อนของคดีรุนแรงซ้ำ กรณี Intimate Terrorism ที่มีการควบคุมและทำร้ายซ้ำๆ ไกล่เกลี่ยยาก เสี่ยงต่อความปลอดภัยของผู้ถูกกระทำ

4. ขาดการติดตามผลระยะยาว กระบวนการมักสิ้นสุดที่การไกล่เกลี่ยโดยไม่มีระบบติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลง

ตารางที่ 3 ผลการวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้ใหญ่บ้านต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษาอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัวในจังหวัดนครนายก

ประเด็นการศึกษา	ผลการวิจัย	การตีความเชิงวิชาการ
ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลรวม 20 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 8 คน ผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว 4 คน ประชาชนในชุมชน 5 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ 3 คน	สะท้อนมุมมองจากหลายภาคส่วน ทำให้ข้อมูลมีความครอบคลุมทั้งด้านนโยบาย การปฏิบัติ และประสบการณ์จริงในชุมชน
บทบาทเชิงป้องกัน (Upstream)	ผู้ใหญ่บ้านเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยง เช่น สุราและยาเสพติด จัดประชุมหมู่บ้าน และประสานหน่วยงานภาครัฐ	ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมทางสังคมระดับชุมชน และส่งเสริมการป้องกันอาชญากรรมเชิงรุก
บทบาทเชิงไกล่เกลี่ย (Mediation)	ผู้ใหญ่บ้านเข้าระงับเหตุ รับฟังคู่กรณี อธิบายกฎหมาย และจัดทำข้อตกลงร่วมกัน	สะท้อนบทบาทของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เน้นการมีส่วนร่วม การเยียวยา และการฟื้นฟูความสัมพันธ์
บทบาทเชิงติดตาม (Follow-up)	มีการติดตามครัวเรือน ส่งต่อผู้เสียหายสู่หน่วยงานสังคมสงเคราะห์และสาธารณสุข รวมทั้งช่วยเหลือผู้กระทำผิดให้กลับคืนสู่ชุมชน	แสดงให้เห็นบทบาทการฟื้นฟูทางสังคมและการลดโอกาสเกิดความรุนแรงซ้ำ
ความไว้วางใจจากประชาชน	ผู้ใหญ่บ้านที่มีบารมีและดำรงตำแหน่งนานได้รับความร่วมมือมากกว่า	ความไว้วางใจทางสังคมเป็นทุนสำคัญต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ย
ความรู้ด้านกฎหมายและทักษะไกล่เกลี่ย	ผู้ที่ผ่านการอบรมมีประสิทธิภาพในการจัดการปัญหาสูงกว่า	การพัฒนาศักยภาพเชิงวิชาชีพช่วยเพิ่มประสิทธิผลของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
เครือข่ายทางสังคม	การทำงานร่วมกับ อสม. กำนัน และหน่วยงานสังคมสงเคราะห์ช่วยให้การช่วยเหลือมีประสิทธิภาพ	เครือข่ายสหวิชาชีพช่วยเสริมพลังการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ประเด็นการศึกษา	ผลการวิจัย	การตีความเชิงวิชาการ
ความเข้าใจบริบทวัฒนธรรม	ผู้ใหญ่บ้านที่เข้าใจค่านิยมและความสัมพันธ์ในพื้นที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ตรงจุด	ความเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการแก้ไขข้อขัดแย้ง
อุปสรรคด้านทัศนคติ	ประชาชนมองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว	ส่งผลให้ผู้เสียหายไม่กล้าเปิดเผยปัญหาและเข้าถึงกระบวนการช่วยเหลือได้ยาก
อุปสรรคด้านทรัพยากร	ขาดงบประมาณและค่าตอบแทนไม่เหมาะสม	สะท้อนข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและการสนับสนุนจากภาครัฐ
ความซับซ้อนของคดีรุนแรงซ้ำ	กรณี Intimate Terrorism มีความซับซ้อนและเสี่ยงต่อผู้เสียหาย	การไกล่เกลี่ยเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ จำเป็นต้องใช้มาตรการคุ้มครองร่วม

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครนายกมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ทั้งในมิติการป้องกัน การไกล่เกลี่ย และการติดตามฟื้นฟู โดยเฉพาะบทบาทในฐานะ “ผู้นำชุมชนฐานราก” ที่ได้รับความไว้วางใจจากประชาชน ทำให้สามารถเข้าถึงคู่กรณีและลดความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของกระบวนการดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำ ความรู้ด้านกฎหมาย ทักษะการไกล่เกลี่ย เครือข่ายทางสังคม และความเข้าใจบริบทวัฒนธรรมของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สำคัญ เช่น ค่านิยมที่มองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็นเรื่องส่วนตัว การขาดทรัพยากรสนับสนุน และการไม่มีระบบติดตามผลในระยะยาว ซึ่งส่งผลให้การแก้ไขปัญหายังไม่เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพผู้ใหญ่บ้าน การสร้างเครือข่ายสหวิชาชีพ และการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานที่ชัดเจน จึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระดับชุมชนต่อไปในอนาคต

5. อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้ใหญ่บ้านต่อกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กรณีศึกษาอาชญากรรมความรุนแรงในครอบครัวในจังหวัดนครนายก” สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านมิได้ทำหน้าที่เพียงในฐานะตัวแทนฝ่ายปกครองระดับฐานรากเท่านั้น หากยังเป็น “กลไกทางสังคม” ที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสมดุลระหว่างการควบคุมทางสังคม การระงับข้อพิพาท และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การเยียวยาผู้เสียหาย และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าการลงโทษเชิงตอบแทนเพียงอย่างเดียว (Drost et al., 2015)

5.1 ผลการศึกษาพบว่า ผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทเชิงป้องกัน (Upstream Prevention) ผ่านการเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยง การประชุมหมู่บ้าน และการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ซึ่งสะท้อนบทบาทของผู้นำชุมชนในฐานะ “กลไกควบคุมทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ” (Informal Social Control) ที่อาศัยความใกล้ชิดและทุนทางสังคมในการกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Bandura (1986) ที่อธิบายว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Cognitive Theory) ผ่านการสังเกต การเลียนแบบ และแรงเสริมจากสภาพแวดล้อมทางสังคม เมื่อผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เป็นแบบอย่างและสร้างบรรทัดฐานของชุมชนในการไม่ยอมรับความรุนแรง ย่อมส่งผลต่อการลดการยอมรับพฤติกรรมรุนแรงในระดับครอบครัวและชุมชนได้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับข้อค้นพบของสุมนทิพย์ จิตสว่าง และคณะ (2566) ที่ชี้ให้เห็นว่า ความรุนแรงในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงปัญหาเฉพาะบุคคล แต่มีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และกระบวนการหล่อหลอมทางค่านิยม โดยเฉพาะค่านิยมชายเป็นใหญ่ การใช้สุราและยาเสพติด รวมถึงการยอมรับความรุนแรงในฐานะ “เรื่องภายในครอบครัว” ดังนั้น บทบาทเชิงป้องกันของผู้ใหญ่บ้านจึงมีความสำคัญในฐานะผู้สร้างพื้นที่ทางสังคมใหม่ที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในชุมชน

5.2 บทบาทเชิงไกล่เกลี่ยของผู้ใหญ่บ้านสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทชนบทไทย กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านสามารถเข้าถึงคู่กรณีได้อย่างรวดเร็ว รับฟังปัญหาจากทุกฝ่าย และสร้างข้อตกลงร่วมกันโดยอาศัยสถานะ “คนในชุมชน” ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากประชาชน ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Linton (1936) ที่อธิบายว่า สถานภาพและบทบาททางสังคม (Status and Role) มีอิทธิพลต่อการยอมรับและความชอบธรรมในการใช้อำนาจทางสังคม ผู้ใหญ่บ้านในฐานะผู้นำชุมชนจึงมี “อำนาจเชิงวัฒนธรรม” ที่แตกต่างจากเจ้าหน้าที่รัฐทั่วไป เพราะเป็นผู้ที่เข้าใจบริบทชีวิต ความสัมพันธ์เครือญาติ และความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมของชุมชน ผลการศึกษายังสะท้อนว่า ความไว้วางใจและบารมีส่วนบุคคลของผู้ใหญ่บ้านเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการไกล่เกลี่ย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยาสังคมของ Freud (1964) ที่อธิบายว่า บุคคลในกลุ่มสังคมมักยอมรับอิทธิพลของผู้นำที่ได้รับการยอมรับทางจิตวิทยาและอารมณ์ร่วม โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่ความสัมพันธ์ทางสังคมยังคงมีลักษณะใกล้ชิดและพึ่งพาอาศัยกันสูง ผู้ใหญ่บ้านจึงมิได้ใช้อำนาจเชิงกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ใช้อำนาจเชิงสัญลักษณ์และความไว้วางใจในการคลี่คลายข้อขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยในคดีความรุนแรงในครอบครัวยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะกรณีความรุนแรงซ้ำหรือ Intimate Terrorism ซึ่งมีลักษณะของการควบคุม กดขี่ และใช้ความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง การไกล่เกลี่ยในลักษณะดังกล่าวอาจไม่สามารถสร้างความปลอดภัยแก่ผู้ถูกกระทำได้อย่างแท้จริง ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Drost et al. (2015) ที่เสนอว่า การใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในคดีความรุนแรงในครอบครัวจำเป็นต้องพิจารณาความสมดุลระหว่าง “การสมานฉันท์” กับ “ความปลอดภัยของผู้เสียหาย” อย่างรอบคอบ มิฉะนั้นอาจนำไปสู่การกดดันให้ผู้เสียหายยอมความภายใต้โครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียม

5.3 บทบาทเชิงติดตามและฟื้นฟูของผู้ใหญ่บ้านสะท้อนหลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มิได้สิ้นสุดเพียงการยุติข้อพิพาท แต่ครอบคลุมถึงการเยียวยาและการคืนคนกลับสู่สังคม (Reintegration) โดยผู้ใหญ่บ้านมีบทบาทในการติดตามครัวเรือน ประสานหน่วยงานสาธารณสุขและสังคมสงเคราะห์ รวมถึงช่วยลดการตีตราทางสังคมต่อผู้กระทำผิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การอนามัยโลก

(World Health Organization, 2023) ที่มองว่า การแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อสตรีและบุคคลในครอบครัวจำเป็นต้องใช้กระบวนการแบบบูรณาการทั้งด้านสังคม สุขภาพ จิตวิทยา และกฎหมายร่วมกัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยด้านความรู้กฎหมายและทักษะการไกล่เกลี่ยมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนให้สามารถปฏิบัติงานภายใต้กรอบของ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ แม้ผู้ใหญ่บ้านจะมีอำนาจหน้าที่ตาม พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม แต่ในทางปฏิบัติยังขาดคู่มือ มาตรฐาน และระบบสนับสนุนเชิงวิชาชีพที่ชัดเจน ส่งผลให้กระบวนการช่วยเหลือขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความสามารถเฉพาะบุคคลเป็นสำคัญ อีกประเด็นสำคัญที่ค้นพบคือ อุปสรรคเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะทัศนคติของสังคมที่มองว่าความรุนแรงในครอบครัวเป็น “เรื่องส่วนตัว” ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2567) และองค์การอนามัยโลก (WHO, 2023) ที่ระบุว่าผู้ถูกกระทำจำนวนมากไม่เข้าสู่กระบวนการช่วยเหลือเนื่องจากความกลัว การพึ่งพาทางเศรษฐกิจ และแรงกดดันทางสังคม ปัจจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมิใช่เพียงปัญหาทางกฎหมาย แต่เป็นปัญหาเชิงวัฒนธรรมและโครงสร้างอำนาจในสังคมที่ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนทัศนคติในระดับชุมชนควบคู่กันไป ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครนายกมีบทบาทสำคัญในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ทั้งด้านการป้องกัน การไกล่เกลี่ย และการติดตามฟื้นฟู ซึ่งสะท้อนศักยภาพของ “ผู้นำชุมชนฐานราก” ในการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวภายใต้บริบทสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของกระบวนการดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับคุณลักษณะเฉพาะบุคคล ขาดมาตรฐานกลาง และขาดระบบสนับสนุนจากภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพผู้ใหญ่บ้าน การสร้างเครือข่ายสหวิชาชีพ และการกำหนดแนวปฏิบัติที่ชัดเจน จึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้มีประสิทธิภาพและคุ้มครองผู้เสียหายได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

5.4 องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็น “ตัวกลางเชิงสมานฉันท์ระดับชุมชน” (Community Restorative Mediator) ที่เชื่อมโยงรัฐ ชุมชน และครอบครัวในการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ผ่าน P-M-F Supportive Restorative Justice Model ซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ (1) การป้องกัน โดยเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยงและสร้างความตระหนักรู้ในชุมชน (2) การไกล่เกลี่ยสมานฉันท์ โดยรับฟังข้อเท็จจริง สร้างข้อตกลงร่วมและคุ้มครองผู้เสียหาย และ (3) การติดตามและฟื้นฟู โดยประสานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์และป้องกันการกระทำซ้ำ ประสิทธิภาพของกระบวนการขึ้นอยู่กับ 4 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ความไว้วางใจในชุมชน ความรู้ด้านกฎหมายและการไกล่เกลี่ย เครือข่ายความร่วมมือ และความเข้าใจบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งนี้ งานวิจัยชี้ว่า การพัฒนาศักยภาพผู้ใหญ่บ้านและการสนับสนุนจากภาครัฐจะช่วยยกระดับการคุ้มครองผู้เสียหายและลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย P-M-F Supportive Restorative Justice Model

6. สรุป

ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ผู้ใหญ่บ้านในจังหวัดนครนายกมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในระดับชุมชน โดยปฏิบัติหน้าที่ทั้งในฐานะผู้แทนของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย และในฐานะผู้นำชุมชนที่ได้รับความเชื่อถือจากประชาชน ส่งผลให้สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการจัดการข้อพิพาทและลดความขัดแย้งภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการไกล่เกลี่ยที่ผู้ใหญ่บ้านดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้คู่กรณีมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การมุ่งเน้นการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชน อย่างไรก็ตาม ประสิทธิผลของการดำเนินงานยังคงขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเฉพาะบุคคลของผู้ใหญ่บ้านแต่ละราย เนื่องจากยังไม่มีแนวปฏิบัติหรือมาตรฐานการไกล่เกลี่ยที่เป็นระบบและชัดเจน รวมทั้งยังขาดกลไกสนับสนุนด้านองค์ความรู้ การพัฒนาศักยภาพ และการติดตามประเมินผลจากหน่วยงานต้นสังกัดอย่างเป็นรูปธรรม

ในเชิงวิชาการ ผลการศึกษานี้ช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของสถาบันผู้นำชุมชนในฐานะกลไกยุติธรรมระดับฐานราก ที่สามารถประยุกต์ใช้หลักการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในบริบทสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคม ความไว้วางใจของชุมชน และประสิทธิผลของการจัดการข้อพิพาท ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญต่อการพัฒนากรอบแนวคิดด้านการยุติธรรมชุมชนและการกระจายอำนาจการจัดการความขัดแย้งในระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสามารถใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อ

สนับสนุนการกำหนดนโยบายและการพัฒนามาตรฐานการไกล่เกลี่ยโดยผู้นำชุมชน อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างระบบยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่มีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนไทยในอนาคต

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ระดับกรมการปกครอง

1. จัดทำคู่มือปฏิบัติการสำหรับผู้ใหญ่บ้านในการไกล่เกลี่ยคดีความรุนแรงในครอบครัวตามหลักกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

2. พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านกฎหมาย ทักษะการไกล่เกลี่ย และการประเมินความเสี่ยงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาผู้ใหญ่บ้าน

3. สร้างระบบเครือข่ายเชื่อมโยงผู้ใหญ่บ้านกับหน่วยงานสหวิชาชีพ (ตำรวจ สาธารณสุข พัฒนาสังคมฯ) เพื่อส่งต่อคดีอย่างเป็นระบบ

4. กำหนดค่าตอบแทนเพิ่มเติมสำหรับผู้ใหญ่บ้านที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและติดตามผลคดีความรุนแรงในครอบครัว

7.2 ระดับจังหวัดและอำเภอ

1. จัดตั้งทีมสหวิชาชีพระดับอำเภอเพื่อสนับสนุนผู้ใหญ่บ้านในการจัดการคดีที่มีความซับซ้อน

2. พัฒนาระบบฐานข้อมูลคดีความรุนแรงในครอบครัวระดับหมู่บ้านเพื่อการติดตามและวิเคราะห์แนวโน้ม

3. สนับสนุนโครงการศูนย์ยุติธรรมชุมชนในระดับตำบลที่มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน เพื่อสร้างกลไกชุมชนที่เข้มแข็ง

7.3 ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จำกัดพื้นที่ศึกษาเฉพาะจังหวัดนครนายก ซึ่งมีบริบทชุมชนที่ใกล้ชิดและมีโครงสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง ผลการศึกษาอาจไม่สามารถสรุปอ้างอิงได้ทุกพื้นที่ของประเทศ ควรศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่ที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น เขตเมือง พื้นที่ชายแดน หรือพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

7.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต ได้แก่ การศึกษาเชิงปริมาณเพื่อประเมินความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทผู้ใหญ่บ้านกับอัตราการเกิดความรุนแรงซ้ำ การพัฒนาและทดสอบรูปแบบการไกล่เกลี่ยที่เป็นมาตรฐานและการศึกษาประสบการณ์ของผู้ถูกกระทำในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ระดับชุมชน

8. เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง. (2569). *ข้อมูลจำนวนหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศ.* กระทรวงมหาดไทย.

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2567). *รายงานสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัวของประเทศไทย ประจำปี 2567.* กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

กระทรวงสาธารณสุข, สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2565–2566). *รายงานข้อมูลศูนย์พึ่งได้เกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัว.* กระทรวงสาธารณสุข.

พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550. (2550, 14 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา,* เล่ม 124 ตอนที่ 41 ก.

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. (2457). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 31, 354–383.

สุมนทิพย์ จิตสว่าง, ฐิติยา เพชรมุนี, นัทธี จิตสว่าง และวนัสนันท์ กันทะวงศ์. (2566). ความรุนแรงในสังคมไทย. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 31(1), 47–48.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice-Hall.

Bazemore, G., & Umbreit, M. S. (1995). Rethinking the sanctioning function in juvenile court: Retributive or restorative responses to youth crime. *Crime & Delinquency*, 41(3), 296–316.

Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social change and crime rate trends: A routine activity approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.

Drost, L., Schippers, M., & van der Kooij, T. (2015). *Restorative justice in cases of domestic violence: Best practice examples between increasing mutual understanding and awareness of specific protection needs.* Verwey-Jonker Institute.

Freud, S. (1964). *Group psychology and the analysis of the ego.* Bantam Books.

Gelles, R. J., & Straus, M. A. (1979). Determinants of violence in the family: Toward a theoretical integration. In W. R. Burr, R. Hill, F. I. Nye, & I. L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about the family (Vol. 1, 549–581).* Free Press.

Linton, R. (1936). *The study of man: An introduction.* Appleton-Century.

World Health Organization. (2023). *Violence against women: Key facts.* World Health Organization.

Zehr, H. (2002). *The little book of restorative justice.* Good Books.